

Egy az elsők közül

75 éves lett Sándor napján Csögör Lajos, s nevének felbukkanása ez alkalomból emlékek raját indítja meg barátai körében. Névtelen, ha az irodalom kötelező dívatja felől ítélkezünk, jó szakorvos sok jó szakorvos között, de ha mélyre ereszkedünk a nemzetiség történetében, felfedezzük az egyetemi hallgatót, aki az Erdélyi Fiatalok nemzedéki áttörésekor elsőnek irányította a figyelmet a szocializmus lehetősége és szükséglete felé; *A jövő egység útjai* volt cikkének a címe. Jancsó Béla és Elemér, Mikó Imre, Bányai László barátja, s az európai válság ébresztő időszakában Antal Márk kolozsvári szemináriumában ismerkedik a történelmi materialista társadalomszemlélettel. Nagyenyedről kezdett korjelző pályáiván előbb Demeter János munkatársa a parasztradikalizmust képviselő *Falvak Népe* szerkesztésében, majd a MADOSZ-előd Magyarpárti Ellenzék lapja közli írásait.

Az elsők közül való.

Mint orvos is: Nyulas Ferencről, Erdély egykori tudós főorvosáról írott doktori tézisével a honiség tudományos vállalása mellett vallott hitet, s mint jeles sztomatológus népszerű kiadványokkal teljesítette népszolgálatát. Szerepe az antifasiszta ellenállásban vált ki a csöndben és szerényen viselt szerepekből: nála találkozik Veres Péter és Józsa Béla, Erdei Ferenc és Teofil Vescan. Felelősége útján így lett a felszabadult Kolozs megye első alispánja, majd a Bolyai Tudományegyetem rektora, szívós odaadással segítve elő a romokból termő új világot. Bár 1949-ben több tanártársával együtt ő is a szocialista törvényesség megsértésének kárvallottja, 1955-ben visszakapcsolódik a közéletbe, nemzetgyűlési képviselő, a marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet professzora, öt éven át az *Orvosi Szemle* szerkesztője.

Változásaiiban jelképes sors, jelképes élet: képlete tartalmazza mindazt, ami a romániai magyar értelmiség eltelt fél évszázadáról elmondható.

KORUNK

Véleményem szerint ...

Mérges vagyok a statisztikára, a statisztikusokra. Nem mintha közömbös lennék a számok, kimutatások eme tudománya iránt, ellenkezőleg, nagyon is érdekel. De igen keveset kapok belőle.

Gyermekkoromban évről évre közölték az újságok a Kolozsvárra vonatkozó adatokat; hány ezer lakosa van a városnak, mit gyarapodott az elmúlt esztendőhöz képest, abból mi a természetes szaporulat, mennyiben járult hozzá a növekményhez a bevándorlás, hányan élnek meg az iparból, kereskedelemből, földművelésből, milyen az értelmiség aránya, hogyan fest a nemzetiségi megoszlás, miként alakult az írástudók és az analfabéták aránya stb., stb. Jól emlékszem rá, mennyit vitattuk az iskolában is mindezt, s milyen büszkék voltunk mi, kis kolozsváriak városunk gyarapodására.

Szó se róla, ma is sokat olvashatunk a város fejlődéséről, új középületek, ipartelepek épüléséről vagy arról, hány utcát aszfaltoztak, hol és mikor adtak át újabb lakásokat a tulajdonosoknak. De mindezt inkább csak hírekben, tudósításokban, néptanácsi beszámolóokban, jelentésekben, beszédekben olvashatjuk, de nem tudományosan kidolgozott, megalapozott statisztikai közleményekben, nem átfogó, részletekre kiterjedő feldolgozásokban.

Miért, mi van emögött, mivel magyarázható ez?

Eme kérdésekre gondolok, amikor napról napra olvasok külföldi lapokban közvéleménykutatásról, fölmérésekről, legyen szó akár a rádió és a televízió műsoráról, akár a lakónegyedek életviszonyairól, az autók színéről vagy a levegőszennyezésről, a városba áramlás jelenségeiről vagy a nyári szabadság eltöltésével kapcsolatos felfogásról, irányzatokról.

Szeretnék sok ilyesmit olvasni magunkról is, persze nem az autók színéről vagy egyes pop-lemezek népszerűségéről, hanem fontos, életbevágó kérdésekről. Nálunk azonban szélesebb körű és valamennyire is folyamatos közvéleménykutatást csupán a kereskedelem végez, s jobbára kiállítások, kiárusítások, új gyártmányok bemutatása alkalmából, amikor is azt igyekeznek megtudni, miféle cipők és ruhák tetszenek a vásárlóknak, milyen anyagok, színek, fazonok, megoldások a kelendőbek, mennyire hódít (vagy nem hódít) az új divat. Tudunk arról is, hogy a kolozsvárnapocai Babeş—Bolyai Tudományegyetem tanárainak és diákjainak kutatócsoportja Ion Aluș előadótanár vezetésével Csákiigorbón éveken át tanulmányozta a rádió műsorának hatását, vagy hogy az utóbbi esztendőben a Szatmár megyei Avas vidékén a gazdasági, demográfiai, művelődési életre kiterjedő széles körű kutatást végeztek. Ismeretes az is, hogy sok évvel ezelőtt Brassó, majd Slatina környékén került sor különböző jellegű fölmérésekre. Minderről azonban vajmi kevés közlemény jelent meg, az is jobbára tudományos jellegű lapokban, kevés szakember érdeklődésére számot tartó hangvételben. A széles körű közvélemény újszólván alig-alig tud valamit e kutatásokról. De ha tudna is, mindez nem pótolja a statisztikának mint tudománynak a köteleességét, föladatát a közvélemény folyamatos, mindenre kiterjedő tájékoztatásában.

Ismerem az ellenvetéseket, s fölhozhatnák velem szemben, hogy minden megyében működik statisztikai igazgatóság, azok alkalmazottai rengeteget dolgoznak, temérdek jelentést küldenek mindenhova, az illetékesek, az érdekeltek tudva tudják, mi a helyzet, s annak megfelelően járnak el, legyen szó akár városfejlesztésről, akár ipartelepítésről vagy szociális-kulturális intézmények létesítéséről.

Engedtessek meg, hogy bizonyos ellenpéldákra hivatkozzam, és kérdéseket tegyek föl ezek alapján. Ismeretes, hogy nálunk a hatvanas évek elején, közepén nagymértékben csökkent a születések száma, különösen falun. Nos, épp ebben az időben folyt a legnagyobb arányú iskolaépítés — főleg falun. A visszas helyzet következő éveire ma is megtekinthető: száz meg száz olyan, apadó lélekszámú falunk van, a sóvidéki Atyhától Torockóig, ahol az iskola jóval nagyobb, mint amekkorára a gyermekek létszáma alapján szükség volna. Ezekben az években épültek tágas tanintézetek Bágyonban, Kövenden, Várfalván, majd miután kiderült, hogy kevés a gyermek, a három falu ádáz harcot vívott egymással, hogy hol legyen Ávosztályos iskola, mígnem Várfalva „győzött”.

Ismeretes, hogy nagyvárosokban jóval olcsóbb üzemet építeni, mint olyan távol eső kisvárosokban, ahol nincs gáz, csatornázás, víz stb. Ezért nem kevés új gyár létesül például az amúgy is iparosított megyeszékhelyeken. Csakhogy nagyobb városainkban — Marosvásárhelytől Brassóig — híján vagyunk már a munkaerőnek, s emiatt vagy a munkások bejárását kell biztosítani egyre távolabbi tájakról, vagy lakást kell építeni számukra, s így módon tenni lehetővé városba költözésüket. Jól tudjuk azonban, hogy az új lakónegyedek fölépítése is sokba kerül ám. Joggal vetődik hát föl a kérdés, melyik az olcsóbb, ésszerűbb megoldás, az ipar kihelyezése a távoli, még mindig paraszti vidékekre, avagy a földműves lakosság fölöslegének városba telepítése? A kérdést nyilván esetenként, területenként kell megvizsgálni, és csakis egyedi válaszok adhatók, nincs országos séma erre vonatkozóan, kétségtelen azonban, hogy a döntéshez alapos szociológiai, statisztikai, tömeglélektani, demográfiai vizsgálat szükséges, s ezt ajánlatos — a siker végett — minél nagyobb nyilvánosság előtt végezni, minél több ember bevonásával, megkérdezésével, minél szélesebb körű vitával, közvéleménykutatással. Ismeretes, hogy nálunk sok kisvárosban épül jelentős nagyüzem Bethlentől Bánffyhunyadi és Zilahtól Székelykeresztúrig, mégis, aki jár az állomások táján, utazik busszal vagy vonattal, jól tudja, hogy — különösen délben — mennyire zsúfoltak a munkásjáratok. Hét végén és hét elején az ilyen vonatokon sok esetben már nem törődnek azzal, kinek milyen jegye van, ülhet, ahova akar, csak férjen föl, s a lépcsőtől az ütközőkig mindenütt szoronganak az emberek. Erről azonban — úgy látszik — mindenki tud, csak épp a vasút egyes vezetői nem. Legjobb példa erre a 350-es kolozsvári gyors esete. Ez a vonat Kocsárdig megy, s ott csatlakozik a Temesvár felől jövő s a Maros mentén Vásárhelyen, Dédán, Gyergyón, Madéfalván át Moldvába menő gyorshoz. Nos, ezt a gyorsot az elmúlt három év során kétszer is beindították, és — kellő számú utas hiányában — kétszer is megszüntették. Három évvel ezelőtt épp december végén vonták ki a forgalomból, amikor a legtöbben utaznak. Mindez — s még sok más

példa — bizonyítja, hogy a statisztika adatainak elemzését, a fölmérések, közvéleménykutatások eredményét nem lehet kihagyni a számításból.

Manapság ez még fokozottabban érvényes. Arra törekszünk ugyanis, hogy a fejlődő ország állapotából a közepes fejlettség szintjére küzdjük föl magunkat. Hanem ennek a szakasznak megvannak a jellemző vonásai és a megkerülhetetlen követelményei, kritikus pontjai: a fejlődés extenzív, külterjes forrásai kikapadnak, s az intenzív, belterjes megoldások lépnek helyükbe. Eszerint nemcsak a már említett munkaerő-helyzet változik meg abban az értelemben, hogy nincs minden tájon bőségesen fölös munkákészlet, szűkében vagyunk immár a fűtő- és nyersanyag-nak, a föld termése nem növelhető tovább a szántók kiterjesztésével, a gyepek fel-törésével, mert ezen a téren elértük a határt, tehát a hektárátlag növelésére kell összpontosítani, de a műtrágyát, gyomirtószert sem lehet nyaklók alkalmazni, mert piszkolják a talajt és a vizeket, az erdőket sem lehet felelőtlenül irtani, a talajerózió már eddig is nagy károkat okozott, bizonyos üzemeket sem lehet tovább növelni vagy bárhol fölépíteni, hiszen a levegőt veszélyesen szennyezik (Kiskapus, Élesd, Torda). Elsőrendű követelmény tehát az ésszerűség, megfontoltság, a körültekintő előkészítés, a minőségi gondolkodás, ami azonban — ismét hangsúlyozom — szociológiai fölmérések, statisztikai vizsgálódások, közvéleménykutatások nélkül nem valósítható meg.

Pedig hát a kérdésnek nagyon fontos politikai oldala is van. Ma a párt irányvonalának értelmében sokat teszünk a szocialista demokrácia fejlesztése, azon belül pedig a munkásönigazgatás erősítése végett. Különbféle tanácsok, bizottságok, szervezetek szolgálják — többek között — ezt a célt. Alapvető vonásuk: a dolgozók minél szélesebb körének bevonására, aktivizálására törekednek, hogy a munkások, gazdálkodók, értelmiségiek maguk döntsenek vállalatuk, falujuk, lakónegyedük minden fontosabb kérdésének megoldása ügyében. Igenám, de ehhez az kell, hogy a különféle testületek tagjai, a közgyűlések résztvevői s általában a közvélemény, a nagyközönség tájékoztatva legyen, életének minden vonatkozásáról sok-sok ismerettel, adattal rendelkezzen, hiszen csakis gazdag információk birtokában, a helyzet alapos ismeretében szólhat bele érdemlegesen sorsának, munkájának intézésébe.

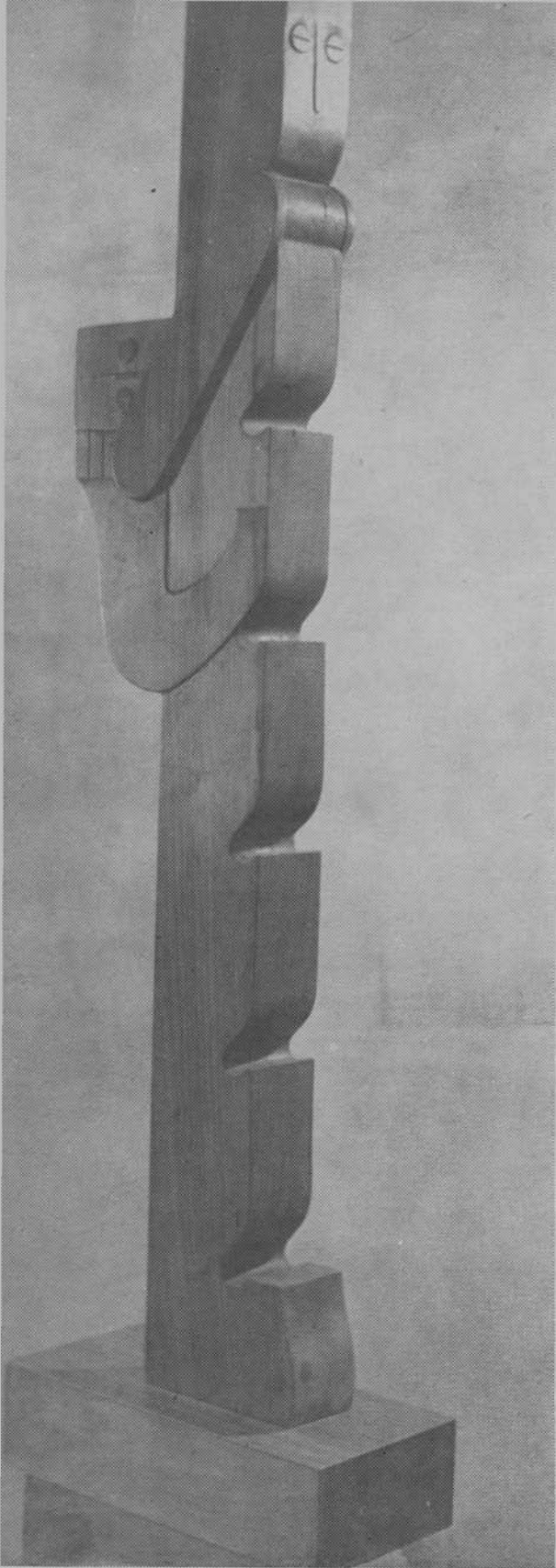
Érdekelne az is, hogy milyen adatok jellemzők ránk, Romániában élő magyarokra? És mi jellemző együttelésünkre, a román néppel és a többi nemzetiséggel való viszonyunkra, közös erőfeszítéseinkre, vállvetve végzett munkánkra? Miképpen alakul például a demográfiai helyzetünk, hogyan fest népszaporulatunk, az ezer főre számított születési mutatónk vagy a halálozás, miképpen változik a helyzet vidékenként, városokként, korosztályonként, hírheft egyéks tájainkon (Kalotaszeg, Aranyosszék, Alsó-Nyáradmente), még mindig kevés-e a gyermek, avagy javulóban a helyzet? Választ szeretnénk kapni régi gondjainkra is: a székelység évszázadokon át elvándorolt, szétszóródott, vajon, ma is tart e folyamat? Valaha lapjaink sokat foglalkoztak azzal, hogy mennyire vagyunk művelt nép, művelt nemzetiség, mennyit költünk könyvre, mozira, iskolázásra, hanglemekre, néplapokra és folyóiratokra, de azt is számon tartották, hogy sokat költenek például a székely megyékben itálra, dohányra és más élvezeti cikkekre, mennyire pusztítanak sorainkban a népbetegségek, s mennyiben vesszük ki részünket a kulturális megmozdulásokból. De jó volna azt is tudni, hogy a népmozgalmi jelenségek mit szülnek, s ha soraink átrendeződnek, merre tart a vándorlás, hol tapasztalható hazatérés vagy megmaradás. És az is érdekelne, milyen a romániai magyarság házaselete, mennyire szeretjük a gyermekeinket, milyen mértékű sorainkban a válás, korán házasodunk-e vagy később, mit tartunk az eszményi gyermekszámról, a nevelésről, az anyanyelvi iskolázásról stb.

Szó se róla, ezen a téren jelentős javulás tapasztalható. Különösen a tanügy tett sokat az utóbbi években a helyes, sokrétű tájékoztatás terén, tudjuk, hány és milyen jellegű iskolánk van, ismerjük ezek területi megoszlását, gyermeklétszámát, tankönyvvel való ellátottságát. Kulturális vonatkozásban is jobb a helyzet, könyvkiadásunkról, sajtóunkról is nagyjából kielégítő képünk van. Népmozgalmi állapotunkról, egészségügyi helyzetünkéről s még sok más jellemző vonásunkról keveset tudunk.

Pedig hát helyes önismeretünkhöz, az együttélés körülményeinek vizsgálatához s annak alapján életünk korszerű és tervszerű kialakításához minderre elengedhetetlenül szükségünk volna.

Heródy József

FEKETE JÓZSEF:
1. MENEKÜLŐ ANYA
2. ANYASÁG

Kell a törődés

Rendhagyó módon, e rövidke jegyzet átlép ezúttal a „nyelvi“ határokon: nem nyelvhasználati gondjainkról szól — kissé „idegen“ tájakra kalandozik, s egy tévé-élményről, úgy is mondhatnám, egy élményszerű tévéműsorról ejt néhány szót. Nem akar — mert nem tud — szó nélkül elmenni a február 5-i magyar nyelvű adás mellett, amelyet e sorok írója az utóbbi idők (ha nem az eddigiek?) legsikerültebb műsorának tart.

Hogy mi tette ezt a műsört rendkívülivé? A gondolatgazdagsága, a példás megszerkesztettség, az összefüggések felismerése, felismertetése és nem utolsósorban két vezető írónk jelenléte. Jelenlét — a szó tágabb értelmében is. Sütő András és Kányádi Sándor, e két legközösségibb érületű, Veres Péter szép szavával nemzetben — esetünkben: nemzetiségben — gondolkodó nagy írónk súlyos mondanivalója, a problémákat nem kerülgető, nem köntörfalazó, hanem a bátor szókimondást választó közvetlen stílusa. (Az *írásmodor* jelentést messze meghaladó értelmében a stílus az ember maga, vagyis magatartásjelző.) Az ő filozófiájuk az egyenes gerinc filozófiája, az emberi méltóság védelme: tartásuk mindannyiunk számára követendő példa. De nemkülönben követendő az eltorzult viták és álviták idején egymás emberi és művészi értékeinek megbecsülése. Amikor Sütő a Kányádi kötetéről beszélt, mindnyájan érezhettük a költőtárs, az elvtárs meleg hangját, az egyenrangúnak tekintett pályatárs elismerését. Csak igaz emberek, nagy szellemek kiváltsága ez: az őszinte főhajítás a nagy teljesítmény előtt, a baráti kéznyújtás. (Annak idején Petőfi sem fukarkodott a „nagy szavakkal“, amikor Aranyt üdvözölte, a Toldi megjelenésekor — hisz tudta, hogy költőtárssal áll szemben.)

Egy régebbi jegyzetemben azt írtam a tévé nyelvnművelő rovatáról, hogy szükséges, jó szolgálatot tesz — milliós tömegekhez szólván —, de még nem találták meg a hozzá illő formát. Nos, ez az adás reménységgel tölthet el: az ifjúsági fórum jellegű keret elképzelhetetlenül sok szép lehetőséget rejt magában. Ez az első adás természetesen még magán viseli a kezdeti lépések bizonytalanságát, egy kicsit visszafogott volt, helyenként vontatott; a résztvevők lehetnek volna „beszédesebbek“ is, de azt, hogy a filológusokon kívül a műszaki egyetem hallgatóit is bevonták, hangsúlyozva ezzel, hogy a téma nem szakmai jellegű, hanem általános érdekű, mindnyájunk ügye — mindenképp biztató. A jó keret megvan hát, meg kell tölteni élettel, magvas tartalommal. A lehetőségek nem hiányoznak. Sok sikert kívánunk az újjászületett rovathoz — és kitartó munkát!

A gazdag, szép műsorból csak néhány mozzanatot emeltem ki, az egész mint egység megérdemelne egy bővebb, értő elemzést. E sorokat buzdításnak szántam: ne hagyják e bővizűnek ígérkező forrást kiapadni, ha már ráakadtak. Érzésben-gondolatiságban hasonlóan bővelkedő, gondosan szerkesztett sok-sok műsört szeretnénk látni a jövőben, hisz íme a bizonyság: így is lehet.

Szabó Ilona

„Hogy tovább tudjak élni“

A hetvenöt éves mester önmagával kívánt szembenézni, a műkritikusok és a nagyközönség véleményét akarta felmérni, mikor 1978 nyarán a bukaresti Dalles-teremben megrendezte retrospektív kiállítását, amely később Marosvásárhelyen, majd szűkebb hazájában, Nagyváradon ismét bemutatásra került. E kiállítások között — emlékeket idéző beszélgetésre — kerestem fel az idős mestert. Egy-egy feltett kérdés gondolatok, emlékek lavináját indította el, a művész naplójegyzeteinek lapjait eleveitette meg. Ezekből az impressziókból próbálok felvillantani néhányat.

Örök harcban az időért, Fekete József változatlan állhatatossággal dolgozik ma is. Életének színhelyei: műterme és szülőhegyi otthona. Valójában mindkettő első-

sorban műhely, és csak másodsorban otthon. Hétköznapjait az Ullmann-palota második emeletén berendezett műtermében, kész, félkész és megálmodott munkái között vagy a mellette lévő kis könyvtárban és egyben lakószobájában tölti. A tartóvasak, mintázófák, szobrászkalapácsok, eljövendő tüzes színű mázak, fatönkök, köztömbök közelségében lévő kis „belső szentély”, ahol ma is ülünk, anyagot faggató gyötrődések forrása, új erőt kölcsönző baráti találkozások, eszmeeserek színtere.

A hétvége, amit tényleges otthonában, a váradi szőlődombon épült kis házában tölt, sem mondható pihenésnek. Itt készülnek nagyobb méretű munkái.

A művészt egész élete folyamán mélyen áthatotta a mesterség tisztelete és szeretete. A fiataloknak és általában a művészársaknak azt ajánlja, hogy „ne azonnali sikerek érdekeljék, igyekezzenek a fejlődő jövőt rögzíteni, szinte jósszerűen... Ne múljon el nap a mesterséggel való foglalatosság nélkül.” Ez nemcsak a kéz foglalkoztatására — mintázásra, festésre — vonatkozik, hanem minden szellemi tevékenységre.

Élénken eseteli, mit jelentett alkotómunkájában az irodalom, a zene. Úgy is, mint élményforrás s mint egy más művészeti ág műhelytitkainak megismerése. Számos író, költő, publicista, művész portréját készítette el, akikkel meghitt ismeretségbe került; például a Nina Cassianét és az Alexandru Ciucurencuét — a főiskolán diáktársra és barátja volt. Vagy akik munkájukon keresztül hatottak rá (Brăncuși, Enescu, Romain Rolland, Bartók Béla, Ady Endre). Valamennyi közül kiemelkedik Nina Cassian köbe vésett képmása (1963). Az arc vonásai alig jelzettek; úgy érezzük, szinte félt a köhöz nyúlni, nehogy többet bontson ki belőle, mint amennyi a szellemiség tükrözéséhez feltétlenül szükséges. Portréiban általában nem a valóság hű tolmácsolására törekszik, inkább a művészek érzelem- és gondolatvilágának a kivetítésére. Fametszetben illusztrációt készített Nina Cassian verseihez, Romain Rolland középkort idéző regényéhez (*Colas Breugnon*). Ez utóbbit kovácsoltvas triptichonban is megörökítette. Megihlette az antik görög mondatokról egyik alakja, Kirké, és dekoratív kovácsoltvas formába foglalta a tengeri sellőt, aki disznóvá változtatta az elcsábított hajósokat. Kőbe véste Ovidiusnak, a Fekete-tenger partjára száműzött római költőnek a keserveit.

Egyes irodalmi alkotások hősei kiemelkedő szobrászi munkákra inspirálták. Ezek közé tartozik Cervantes *Don Quijotéja* (bronz, 1934) és H. G. Wells *Ugh Lomnija* (bronz, 1937); mindkettő jelképpé emelkedett magasabb éleleteszmény kifejezője. Cervantes irodalmi berkekben sokat vitatott regényalakjának Fekete nagy-szerű, egyéni meglátású képzőművészeti megfogalmazást adott. A megtorpanó ló földnek feszített lábai s a lovat megülő bús lovag háromszögben szerkesztett vonala, melyből kitör a ló nemes ívelésű feje és lobogó farka, valamint az utóbbival párhuzamos dárda, egyszerre sugall klasszikus nyugalmat és drámai feszültséget. Az alakok véznasága ellenére a mű mentes minden groteszktól. *Don Quijote* egyszerre nemes és tragikus. Az aránylag kis méretű kompozíció (62×88 cm) a monumentalitás erejével hat.

Fekete Józsefet ma is mélyen foglalkoztatja a monumentalitás eszméjének kifejezése az irodalomban; ezt egykoron Galsworthy *Forsythe Saga* című regényfolyamának az olvasása indította el benne.

Hasonló élményforrás számára a zene. Fekete József csaknem valamennyi zenei témáját aktszerű alakok által jeleníti meg, mintegy letisztítva minden külsőségtől. Akár bronzban, akár fában gondolkodik, megtalálja az anyagnak megfelelő legtisztább megjelenítési formát. A vonalritmuson túl, a zenei harmónia kifejezésére felhasználja a fa erezését, nemes patináját, a bronzfelületek irizáló fényét.

Bár számos, nagy jelentőségű munkája természetesen hiányzott a bukaresti tárlatról (az emlékművekre, épületdekorációkra, köztéri szobrokra és síremlékekre gondolok), a kiállítás átfogó képet nyújtott Fekete József életművéről. Pályáján (az ötvenes években tett, naturalista jellegű engedményeket nem számítva) nincsenek mélypontok, sem váratlan, gyökeres stílusfordulatok. Kezdti munkáin érződik, hogy gazdag szellemi örökséggel indult. Akadémiai éve alatt rajzolni a müncheni hagyományok szellemében nevelkedett Fr. Storcktól tanult, mintázni a hagyománytisztelő Dimitrie Paciureától, a lényegre való törekvést, formaszemléletet Ion Jaleától leshette el. Ugyanakkor nem maradt idegen az új stílusművészeknél sem. Anélkül, hogy valamelyik mellett elkötelezte volna magát, önmaga maradt. Ha nem is alkotott iskolát, szobrászi érdemei elvitatathatlanok.

A zenéhez hasonlóan visszatérő téma életművében a rögtől elszakadni, fel-emelkedni akaró, a mindennapi fölé magasodó ember eszménye, a szárnyalással járó küzdelem és győzelem érzete. Tanúja volt a repülés történeti kibontakozásának, az első kísérletektől a Kosmosz meghódításáig. Erről számos alkotása tanúskodik. Valamennyi közül kimagaslik *A levegő hőseinek* állított bukaresti emlékműve.

Fekete József két világháborút élt át. Fel kellett ismernie, hogy a nagy jelen-

tőségű felfedezések nem kizárólag a haladás ügyét szolgálják. Kapcsolatba került nagy egyéniségekkel, akik életük kockázatásával is kitartottak egy-egy nagy eszme mellett, harcoltak valóra váltásukért. A meggondolkozató, sokszor megrázó élmények magukkal ragadták szobrászi képzeletét, s ezekből az érzésekből, a művész társadalmi felelősségtudatából, a forradalom, a haladás zászlóvivői iránti mélységes tiszteletből fakadt több nagy kompozíció, emlékmű, portré.

Szólni kellene még Feketéről, az örök emberi érzések — a szerelem, az anyaság, a szeretet — s a mindenkori kérdések, a születés, elmúlás, maradandóság eszméjének ábrázolójáról; Feketéről, aki feloldódik a természetben, Feketéről, az állatszobrászról, a dekoratív jellegű és absztrakt témák művészeről. Bármelyik oldaláról is közelítenénk meg, az embert látnók, a gondolkodó, az élményt tolmácsoló, a szigorú plasztikai egység megfogalmazására, a sajátosan egyéni stílusra törekvő művész.

Fa, kő, márvány, bronz, vas, ón, agyag egyaránt szoborrá válik a kezében. Az anyag tanulmányozásában mutatkozik meg igazán vállalkozó kedve, kísérletező szelleme. Elmeséli, hogy gyermekkorában, megbabonázva, óráig elnázta, miként alakul a szikrák fényében az izzó vas a kovács pörölycsapásai alatt, miként nyer különböző formát a lakatos kezében, hogyan faragják a farönköket, miként darabolják, majd csiszolják a sokszínű márványgömböket. Ezek a gyermekkori élmények alakították ki a későbbi művész anyagszeretetét és formázó, alkotó készségét. Az anyagról nagy odaadással, megkapóan beszél. Állandó elégedetlenség jellemzi. Az ő szavait idézem: „Sohasem mondtam és ezután sem fogom mondani, hogy megvalósult minden törekvésem. Még nagyon sokat szeretnék alkotni, és meg akarom örízni ennek a lehetőségnek legalább az illúzióját, hogy tovább tudjak élni.“

Művés Feres

„Átugrottunk valamely árkot“

Igaza van Káinnak Sütő András drámájában: „Átugrottunk valamely árkot, és nem köszöntük meg [az Úrnak] segítségét.“ A köszönet, az elismerés ezúttal a drámairót s a történelmi trilógiát színpadra segítő kolozsvári munkatársait, a rendező Harag Györgyöt és a sétatéri színpad művészeit illeti, akik évek kemény munkájával s a pillanat ihletével alkották meg a romániai magyar színjátszás minden eddiginél jelentősebb sorozatát — amely büszkén sorakozik a kolozsvári magyar színház előző 186 évének híres ciklusai mellé. 1979 februárjában, három egymást követő napon, együtt láthattuk az *Egy lócsiszár virágvasárnapja*, a *Csillag a máglyán* és a *Káin és Abel* előadását, s meggyőződhetünk róla, hogy az ilyenfajta, a nézőt felnőttként kezelő, a létkérdésekre válaszoló színház nem kiszolgáltatottja a divatnak, az egyszeri hangulatnak, magyarul: nem kopik meg néhány évad alatt, inkább megnő, érik, kiteljesedik. Sütő Andrásnak, Haragnak s az előadások legfőbb terhére válláló színészeknek (Héjja Sándornak, Vadász Zoltánnak, Sebők Klárának) sikerült magukkal ragadniuk az új szereplőket, így a február eleji (majd áprilisban megismételt) kolozsvári „Sütő—Harag—napok“ korántsem reprizként hatottak, igazi ünnepet — erkölcsi tettet és művészeti eseményt jelentettek. S hogy mennyire nem egyszeri lehetőségről van szó: itt az új bizonyíték, a sepsiszentgyörgyiek minden várakozást felülmúló, saját koncepciójú *Káin és Abel*je.

Az *Egy lócsiszár virágvasárnapját* elemezve, 1975-ben jogosnak éreztük „a megtalált színház“-ról értekezni. A Sütő—Harag-trilógia most újra bizonyította: „nemcsak író és rendező, rendező és színész, hanem színház és közönség is egymásra talált, a közös ünnepben, közös gondban.

Káin